

JAROSŁAW NEJA

JAN JURKIEWICZ (1957–2020)

31 stycznia 2020 r. zmarł nagle w Gliwicach Jan Jurkiewicz, ceniony muzealnik i historyk, działacz opozycji demokratycznej w PRL. Jego śmierć napełniła bólem nie tylko najbliższą rodzinę, przyjaciół i znajomych, ale też wielu ludzi z różnych środowisk i instytucji, z którymi od lat był związany. Jedną z takich instytucji był bez wątpienia katowicki Oddział Instytutu Pamięci Narodowej. Z kierownictwem i pracownikami tej placówki, poza merytoryczną współpracą, łączyły go serdeczne, nierzadko przyjacielskie relacje. 4 lutego br. w licznym gronie rodziny, przyjaciół, znajomych i przedstawicieli władz, instytucji oraz stowarzyszeń odprowadziliśmy Jana Jurkiewicza na miejsce wiecznego spoczynku na Cmentarzu Lipowym w Gliwicach.

Jan Jurkiewicz urodził się w Gliwicach 30 marca 1957 r. W latach 1980–1981 jako student czwartego roku historii Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego był

jednym z założycieli i liderów tamtejszych struktur Niezależnego Zrzeszenia Studentów. W kwietniu 1981 r. został m.in. wiceprzewodniczącym Komisji Uczelnianej zrzeszenia. Jesienią 1981 r. podczas listopadowo-grudniowego strajku uczelni wyższych województwa katowickiego kierował protestem jako przewodniczący uczelnianego komitetu strajkowego. Po wprowadzeniu 13 grudnia 1981 r. przez komunistyczne władze stanu wojennego z grupą ponad dwudziestu studentów wsparł strajk okupacyjny w katowickiej hucie „Baildon”, brutalnie spacyfikowany przez milicję. Zatrzymany 14 grudnia 1981 r., przebywał kolejno w różnych aresztach, by 18 grudnia trafić do ośrodka odosobnienia w Zabrze-Zaborzu. Stamtąd w marcu 1982 r. wraz z innymi internowanymi przewieziono go do położonego w Bieszczadach ośrodka odosobnienia w Uhercach. Po zwolnieniu w lipcu 1982 r. kontynuował studia w UŚ. O jego niesłabną-

Jan Jurkiewicz podczas internowania w ośrodku w Uhercach, 1982 r.

Fot. Eugeniusz Gatnar.

cym autorytecie i popularności w środowisku akademickim świadczył fakt wyboru najpierw do Rady Wydziału WNS, a następnie do senatu uczelni. Równolegle do działalności jawnej Jan Jurkiewicz włączył się w nurt życia podziemnego w regionie, m.in. współredagował biuletyn studencki „Wyzwolenie”. 17 maja 1983 r. w czasie przewożenia nakładu jednego z numerów pisma został zatrzymany w centrum Katowic. Brutalnie pobity w tamtejszej komendzie miejskiej MO, spędził następne dwa tygodnie w katowickim szpitalu MSW. Po jego opuszczeniu był kilkakrotnie przesłuchiwany. Śledztwo wszczęte przez prokuraturę zakończyła amnestia. Działalność niezależną kontynuował jednak m.in. w ramach Duszpasterstwa Akademickiego przy katedrze Chrystusa Króla w Katowicach, gdzie w latach 1985–1986 współtworzył Sekcję Społeczno-Historyczną. Ponadto brał udział w kolportażu książek i wydawnictw podziemnych w regionie. W 2019 r. za zaangażowanie w działalność niepodległościową prezydent RP Andrzej Duda nadał Janowi Jurkiewiczowi Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, wyróżnił go także Krzyżem Wolności i Solidarności.

W 1984 r. po ukończeniu studiów Jan Jurkiewicz związał się zawodowo z Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu. W maju 1989 r. wstąpił do relegalizowanego właśnie NSZZ „Solidarność” i od tego momentu aż do 2005 r. pełnił funkcję przewodniczącego Komisji Zakładowej Związku przy MGW. Jednocześnie był m.in. członkiem zabrzańskiej Miejskiej Komisji Koordynacyjnej Związku, Krajowej Sekcji Muzeów i Instytucji Ochrony Zabytków NSZZ „Solidarność” w Warszawie. Przewodniczył też Międzyzakładowej Komisji Związkowej Muzeów Zabrzańskich NSZZ „Solidarność”.

W roku 2005 Jan Jurkiewicz objął stanowisko dyrektora Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu. Placówką kierował przez

kolejne cztery lata. Następnie, do 2017 r., był pełnomocnikiem dyrektora tej placówki, m.in. do spraw naukowych, wystawienniczych i programowych. Od roku 2007 aż do śmierci kierował jako redaktor naczelny rocznikiem „Górnika Polski. Zeszyty Naukowe Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu”.

W swojej działalności muzealniczej i naukowej wiele miejsca poświęcał dziejom śląsko-zagłębiowskiej „Solidarności”. Dotyczyły jej zarówno autorskie wystawy, ale przede wszystkim opracowania naukowe. Na uwagę zasługuje chociażby opublikowany w 2005 r. w tomie *Droga do Niepodległości. „Solidarność” 1980–2005* (Warszawa 2005) szkic *Jedna dekada – trzy epoki*, będący pierwszą próbą syntezy dziejów regionalnych struktur związku w województwie katowickim, czy szereg studiów zamieszczonych w „Górniku Polskim”, poświęconych społecznym dziejom górnośląsko-zagłębiowskiego górnictwa w okresie PRL, zwłaszcza w ostatniej jego dekadzie. To właśnie tematyka górniczej „Solidarności” była mu szczególnie bliska. Utrwalanie wiedzy na ten temat traktował Jurkiewicz jako swoją misję i łączył ją z zawodową pasją. Stale, do końca, pracował nad nowymi publikacjami.

Jednym z ostatnich złożonych do druku opracowań było hasło rzeczowe *Krajowa Komisja Koordynacyjna Sekcji Górnictwa/Krajowa Sekcja Górnictwa/Krajowa Komisja Koordynacyjna Górnictwa „S”*, przygotowane do IV tomu *Encyklopedii Solidarności*. Niestety Jan Jurkiewicz nie doczekał jego publikacji. Z przekonaniem, że pamięć o człowieku pozostaje żywa m.in. dzięki owocom jego pracy, poniżej prezentujemy ten właśnie tekst.

Dr Jarosła Neja – historyk, pracownik Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN w Katowicach.

GÓRNICZA „SOLIDARNOŚĆ”. Z DZIEJÓW KRAJOWEJ KOMISJI KOORDYNACYJNEJ GÓRNICTWA „SOLIDARNOŚCI”

Pierwszym reprezentantem interesów górniczych w „Solidarności” były międzyzakładowe struktury, w których dominowali górnicy: Międzyzakładowa Komisja Robotnicza (MKR) Jastrzębie w Jastrzębiu-Zdroju oraz Międzyzakładowa Komisja Robotnicza (MKR) Bytom w Bytomiu. W październiku 1980 r. ze strony przedstawicieli kopalnianych ogniw „Solidarności” pojawiły się zarzuty, że MKR Jastrzębie niewłaściwie reprezentuje załogi górnicze. 28 października 1980 r. na naradzie MKR Jastrzębie z przedstawicielami kopalń jastrzębskich i Rybnickiego Okręgu Węglowego sformułowano postulat utworzenia komisji wyłącznie do spraw górnictwa. 7 listopada 1980 r. na spotkaniu górniczych zakładowych komisji założycielskich w KWK „Manifest Lipcowy” w Jastrzębiu ukonstytuowała się Komisja Górnicza przy MKR Jastrzębie w składzie: Kazimierz Krawczyk (KWK „Staszic”) –przewodniczący, Eugeniusz Grzegoszczuk (KWK „XXX-lecia PRL”) – zastępca przewodniczącego, Henryk Goliszek (KWK „Sośnica”), Kazimierz Tomkiewicz (KWK „Wawel”), Franciszek Adamus (KWK „Brzeszcze”), Kazimierz Niemczyk (Wytwórnia Sprzętu Górniczego DEMAG), Ryszard Morawski (KWK „Sosnowiec”), Adolf Siemaszkiewicz (Okręgowy Urząd Górniczy w Rybniku) – członkowie.

Komisja zajęła się sprawami płacowymi górników, kwestią zaopatrzenia rynku, zaangażo-

wała się też w akcję odwołania zjazdu Związku Zawodowego Górników, argumentując, że wybrani jeszcze przed powstaniem „Solidarności” delegaci nie reprezentują już mas członkowskich. W listopadzie 1980 r. w efekcie nacisków w sprawach płacowych zorganizowano strajk ostrzegawczy w katowickich kopalniach i protest przedstawicieli załóg górniczych w Zakładowym Domu Kultury KWK „Wujek”. Komisja Górnicza MKR Jastrzębie, która zaczęła używać nazwy Komisja Koordynacyjna Górnictwa, zaangażowała się w konflikt o czas pracy w górnictwie, stojąc na stanowisku, że od 1 stycznia 1981 r. wszystkie soboty mają być dla pracowników górnictwa dniami wolnymi od pracy (władze przyznawały to prawo jedynie górnikom dołowym i pracownikom tzw. ciągu technologicznego). W konsekwencji ogłoszono gotowość strajkową w całym górnictwie i zapowiedziano protest całej branży na 10 lutego 1981 r. Ostatecznie zaniechano strajku wobec nieugiętego stanowiska rządu oraz nacisków Krajowej Komisji Porozumiewawczej „Solidarności”. Komisja Górnicza podjęła też starania o utworzenie ogólnopolskiej sekcji branżowej górników w ramach „Solidarności”.

17 grudnia 1980 r. Krajowa Komisja Porozumiewawcza „Solidarności” wyraziła zgodę na powołanie Krajowej Komisji Górnictwa, która miała być ogólnopolskim związkowym organem konsultacyjno-doradczym. Komisja Koor-

dynacyjna Górnictwa zorganizowała wybory do władz nowej struktury. Działania związane z jej powołaniem zakłóciła samowolna akcja grupy sympatyzującej z byłym przewodniczącym MKR Jastrzębie – Jarosławem Sienkiewiczem. 18 lutego 1981 r. grupa wydała komunikat o utworzeniu Międzyzakładowej Komisji Górniczej (MKG). W tej sprawie zdecydowanie wypowiedziały się władze krajowe „Solidarności” oraz MKR Jastrzębie, informując, że MKG powstała z inspiracji Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Katowicach i nie reprezentuje „Solidarności”. Ostrzeżono też przed kontaktami z tą strukturą.

W dniu 21 lutego 1981 r. w Katowicach Walne Zebranie Delegatów wybrał władze Krajowej Komisji Górnictwa w składzie: Henryk Sienkiewicz (Główne Biuro Studiów i Projektów Górnictwa w Katowicach) – przewodniczący, Zdzisław Kosmański (KWK „Szczygłowie”), Waldemar Jaworski (KWK „Murcki”), Józef Smolec (Zjednoczenie Górniczo-Hutnicze Metali Nieżelaznych w Katowicach) – zastępcy przewodniczącego i Zbigniew Bogacz (KWK „Piast”) – sekretarz. W skład Prezydium Komisji weszli też: Edward Gałązka (KWK „Powstańców Śląskich”), Leszek Witelusz (KWK „Czerwone Zagłębie”), Jacek Zięba (KWK „Victoria” w Wałbrzychu), Jan Sierżputowski (KWK „1 Maja”), Zbigniew Mrozowski (Przedsiębiorstwo Materiałów Podsadzkowych PW), Antoni Konior (KWK „Gliwice”), Witold Culic (FADOM Żory), Waldemar Szumniak (kopalnia „Boguszów”), Seweryn Szkudlarek (Przedsiębiorstwo Budowy Kopalń w Lubinie), Michał Krawczyk (Śląska Fabryka Maszyn Górniczych „Montana”). Na Walnym Zebraniu Delegatów postanowiono, że ostateczna struktura organizacyjna branżowej sekcji górniczej zostanie przedstawiona przez Komisję Koordynacyjną Górnictwa i zatwierdzona na następnym Walnym Zebraniu Delegatów. KKG działała w siedzibie Zarządu Regionu Śląska i Zagłębia NSZZ „Solidarność” w Katowicach.

Władze krajowe „Solidarności” – obawiając się nieporozumień w kwestii kompetencji nowej struktury branżowej – nie zaakceptowały nazwy Krajowa Komisja Górnictwa. Zalecono stosowanie nazwy Krajowa Komisja Koordynacyjna

Sekcji Górnictwa (KKSG). Aktywność sekcji skupiła się na kwestii czasu pracy w górnictwie i wynagrodzeniu za pracę w dni wolne. Protestowano przeciwko wprowadzeniu przez władze tzw. funduszu mobilizacyjnego, z którego finansowano dodatkowe gratyfikacje za pracę w soboty. „Solidarność” sprzeciwiała się też pracy górników w soboty w tygodniach, w których wypadały święta (pięć dni w roku 1981). W wyniku protestów i nacisków ze strony KKKSG władze na początku maja 1981 r. wycofały się z obu tych rozwiązań. Sekcja górnicza sprzeciwiała się również dodatkowym przydziałom żywności dla kopalń poza reglamentacją, co w sytuacji zaostrzającego się kryzysu gospodarczego wywołało konflikty. Przedstawiciele sekcji prowadzili negocjacje z rządem, ministerstwem górnictwa i innymi ogniwami administracji w sprawach dotyczących górnictwa i zaopatrzenia rynku.

W okresie kryzysu bydgoskiego KKKSG przeniosła tymczasowo swoją siedzibę z budynku Zarządu Regionu Śląska i Zagłębia NSZZ „Solidarność” w Katowicach do KWK „Wujek”. W związku z pogarszaniem się sytuacji gospodarczej poparła apel Krajowej Komisji Porozumiewawczej „Solidarności” z 12 sierpnia 1981 r. w sprawie przepracowania ośmiu wolnych sobót do końca 1981 r. Komisja przeprowadziła na poziomie ministerialnym rozmowy dotyczące rozdziału węgla wydobytego w trakcie tzw. sobót apelowych. W odpowiedzi władze PRL wprowadziły w życie uchwałę nr 199 Rady Ministrów, która oferowała górnikom 300 proc. wynagrodzenia za pracę w soboty i możliwość zakupu atrakcyjnych towarów w wydzielonej sieci handlowej. „Solidarność” uznała to za próbę przekupienia górników i skłócenia ich z pracownikami innych branż. Decyzje rządu spowodowały również ostrą dyskusję wewnątrz KKKSG i w efekcie odsunięcie od pełnienia funkcji przewodniczącego Henryka Sienkiewicza i wiceprzewodniczącego Waldemara Jaworskiego.

W dniach 6–7 listopada 1981 r. odbyło się II Walne Zebranie Delegatów Sekcji Górniczej, w którym wzięło udział 211 delegatów reprezentujących 188 Komisji Zakładowych. Przyjęto

statut wewnętrzny i schemat organizacyjny. Sekcja przyjęła nazwę Krajowa Sekcja Górnicztwa. Wybrano nowe władze: Zdzisław Kosmański objął stanowisko przewodniczącego, wiceprzewodniczącymi zostali: Zdzisław Wojtczak (Przedsiębiorstwo Robót Górniczych w Katowicach), reprezentujący pion górnictwa głębinowego, Jan Buda (Kopalnia Węgla Brunatnego „Adamów” w Koninie) – pion kopalń odkrywkowych, Witold Culic (FADOM Żory) – pion zakładów związanych z przemysłem górniczym, sekretarzem został Tadeusz Tomczyk (Przedsiębiorstwo Robót Górniczych w Rybniku).

Po 13 grudnia 1981 r. działacze sekcji górniczej: Zdzisław Kosmański, Leszek Witelus, Jan Sierżputowski i Waldemar Jaworski zostali internowani. Zbigniewa Bogacza, któremu zarzucono kierowanie strajkiem w KWK „Piast”, 30 grudnia 1981 r. aresztowano, a po uniewinnieniu internowano.

8 maja 1984 r. z inicjatywy Tadeusza Jedyńska reaktywowano w podziemiu sekcję górniczą jako Krajową Komisję Koordynacyjną Górnicztwa (KKKG) „Solidarności”, działającą przy Regionalnej Komisji Wykonawczej NSZZ Solidarność Regionu Śląsko-Dąbrowskiego. W jej skład weszli: Jerzy Sołowiej ps. „Rudolf” (KWK „Gottwald”) jako przewodniczący, a jako członkowie: Eberhard Pampuch (KWK „Czerwone Zagłębie”), Romuald Bożko (KWK „Moszczenica”), Jan Piontek (KWK „Gottwald”), Piotr Polmański (KWK „Andaluzja”), Ryszard Orzeł (KWK „Piast”), Józef Toniak (KWK „Wujek”), Bronisław Matusiewicz (KWK „Wujek”).

Aktywność KKKG skupiała się na działalności informacyjnej i propagandowej. Zbierano informacje z kopalń, prowadzono kolportaż wydawnictw niezależnych. Planowano działalność analityczną, np. sporządzanie raportów o stanie polskiego górnictwa. Zadanie pozostało w zasadzie niezrealizowane, nie udało się też pozyskać zaplecza eksperckiego. Organem prasowym KKKG był „Górnik Polski”. Pracami redakcji do jesieni 1985 r. kierował Jarosław J. Szczepański, następnie Jacek Cieszewski i Wiesław Rajski oraz Zdzisław Zwoźniak. W piśmie tym prezentowano komunikaty władz związku (w tym KKKG) oraz przekazywano informacje z kopalń

– szczególnie dotyczące represji i naruszania praw pracowniczych. Zwracano uwagę na kwestie bhp i wypadków w górnictwie. W 1985 r. opublikowano broszurę pt. *Węgiel kamienny*, sygnowaną jako raport KKKG dotyczący eksploatacji i wykorzystania tego surowca (w rzeczywistości był to materiał wstępny, określony przez wydawców jako „wprowadzenie do dyskusji”), wydano też broszurę poświęconą katastrofie w kopalni „Mysłowice”, w której 4 lutego 1987 r. zginęło siedemnastu górników. W trakcie działalności KKKG aresztowano m.in. Jerzego Sołowieja i Ryszarda Orła. Sprawa ta nie dotyczyła jednak bezpośrednio działalności KKKG, lecz była związana z wypadką podziemnej drukarni w Imielinie. W okresie aresztowania Sołowieja (maj–lipiec 1986 r.) za druk „Górnika Polskiego”, organizację kolportażu i zaopatrzenia odpowiadał Z. Zwoźniak.

W sierpniu 1988 r. KKKG poparła strajki górnicze i wezwała do udzielenia pomocy protestującym. Na ich potrzeby przekazano sprzęt poligraficzny należący do komisji. Po zakończeniu strajku w KWK „Manifest Lipcowy”, w trakcie którego ukazały się trzy „strajkowe” wydania „Górnika Polskiego”, KKKG zaprzestała działalności.

Już we wrześniu 1988 r. zawiązała się nowa struktura – Tymczasowa Krajowa Komisja Górnicztwa „Solidarności” w składzie: Ryszard Brzuzy (KWB „Bełchatów”), Piotr Polmański (KWK „Andaluzja”), Bogdan Nuciński (Kombinat Górniczo-Hutniczy Miedzi w Lubinie), Zbigniew Gruca (Zakłady Robót Górniczych w Łęcznej), Alojzy Pietrzyk (KWK „Manifest Lipcowy”), Grzegorz Stawski (KWK „Manifest Lipcowy”), Wiktor Krywulko (KWK „XXX-lecie PRL”). W ten sposób zapoczątkowano działalność obecnej górniczej struktury branżowej w „Solidarności”.

Jan Jurkiewicz – historyk, działacz opozycji antykomunistycznej, w latach 2005–2009 dyrektor Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze, zmarł 31 stycznia 2020 r. Powyższy tekst jest ostatnim, jaki przedłożył do druku (w nieznacznym zmienionej formie ukaże się w kolejnym tomie *Encyklopedii Solidarności*).